

E-Book - SUŚRUTASAMHITĀ - User Manual

Table of Contents

HOME.....	2
Home page - MENU available in the Home page.....	2
Select Language Script.....	3
READ SAMHITA.....	3
Select Sthana.....	5
Select Chapter (Adhyaya).....	5
Select Adhikarana (Sloka or Sloka samuha).....	5
To read whole chapter (Purna Adhyaya).....	8
CONTENTS.....	11
SEARCH.....	12
PHONETIC HELP.....	15
ABBREVIATIONS.....	16
SYSTEM REQUIREMENTS.....	16
Hardware Requirements.....	16
Software.....	16
How to Enable Unicode fonts and Install indic scripts in Windows Operating System only..	17
How to RUN the software.....	18
Points to Remember.....	19
For Further Help.....	19

HOME

Home page - **MENU** available in the Home page:

Preface: Preface by Director, NIIMH

Foreword : Foreword by Director General, CCRAS

Prologue: Introduction to **Susruta Samhita & e-book**

About samhita: Links to information about the Samhita

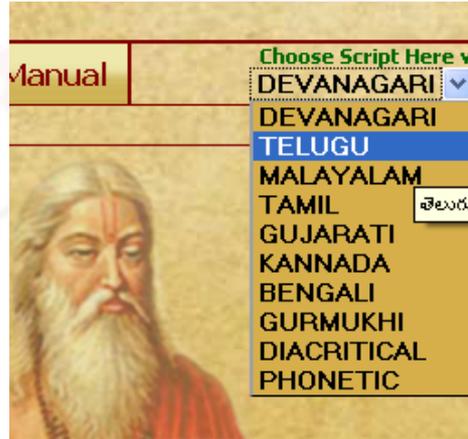
About e-Book: Links to information about the e-Book of [SUŚRUTASAMHITĀ](#)

Project Team: Gives the information of the Team worked for the preparation of e-Samhita

Contact Us: Gives the contact information

Select Language Script

Select script by clicking - [Choose script here](#) Button at the right top corner, from available 9 scripts viz. Devanagari, English Phonetic, Telugu, Kannada, Malayalam, Tamil, Gurmukhi, Bengali and Gujarati. This enables to view application in the selected language script. You can change script at any point to view in various scripts.

READ SAMHITA

1. To read samhita click on Read Samhita Button.
2. Opened page by default displays sutra sthana → 1st chapter (adhyaya) → 1st adhikarana (both Mulam & Vyakhya (commentary) along with Foot notes - Pathabhedha or Vivarana).
3. Deselecting vyakhya or/ and pathantara will display only Mulam (Sutra). Selecting them either single or both will display mula, vyakhya and Pathantara.

Default - Vyakhya & Pathantara selected - displays mula, vyakhya & pathantara

Select Sthana कल्पस्थानम् Select Chapter १. मदनकल्पः

Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) २० (२१)

व्याख्या
  पाठान्तराः

कल्पस्थानम् - १. मदनकल्पः

फलपिप्पलीचूर्णानि पूर्ववत् फलादीनां ^[१] षण्णामन्यतमकषायसुतानि वतिक्रियाः फलादिकषायोपसर्जनाः ^[२] पेया इति समानं पूर्वेण ||२१||

आयुर्वेददीपिका व्याख्या (चक्रपाणित्त कृत)

फलपिप्पलीचूर्णानीत्यादौ फलादिषट्कषायभेदेन कृतत्वात् षड् वतिप्रयोगा ज्ञेयाः। वतिक्रियायां चतुर्गुणेन क्वाथेन पाकाद्वर्त्याकारता ^[३] कर्तव्या। अत्रापि च तथा लेहादौ च सामान्योक्तेन मधुप्रक्षेपो युक्तः; तं चैके मधुनः पाकविरोधान्नानुमन्यन्ते। ||२१||

---

१. 'कोविदारादीनां' इति पा. |
 २. 'कोविदारादिकषायोपसर्जनाः' इति पा. |
 ३. 'शलाकाकारवर्तिः' इति पा. |

Only vyakhya deselected - displays mula & pathantara of mulam

Select Sthana कल्पस्थानम् Select Chapter १. मदनकल्पः
Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) २० (२१)
 व्याख्या पाठान्तराः

कल्पस्थानम् - १. मदनकल्पः

फलपिप्पलीचूर्णानि पूर्ववत् फलादीनां ^[1] षण्णामन्यतमकषायसुतानि वर्तिक्रियाः फलादिकषायोपसर्जनाः ^[2] पेया इति समानं पूर्वेण ||२१||

१. 'कोविदारदीनां' इति पा. |
२. 'कोविदारदिकषायोपसर्जनाः' इति पा. |

Only pathantara deselected - displays mula & commentary without pathantara

Select Sthana कल्पस्थानम् Select Chapter १. मदनकल्पः
Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) २० (२१)
 व्याख्या पाठान्तराः

कल्पस्थानम् - १. मदनकल्पः

फलपिप्पलीचूर्णानि पूर्ववत् फलादीनां षण्णामन्यतमकषायसुतानि वर्तिक्रियाः फलादिकषायोपसर्जनाः पेया इति समानं पूर्वेण ||२१||

आयुर्वेददीपिका व्याख्या (चक्रपाण्डित कृत)

फलपिप्पलीचूर्णानित्यादौ फलादिषट्कषायभेदेन कृतत्वात् षड् वर्तिप्रयोगा सेयाः। वर्तिक्रियायां चतुर्गुणेन क्वाथेन पाकाद्वर्त्याकारता कर्तव्या। अत्रापि च तथा लेहादौ च सामान्योक्तेन मधुप्रक्षेपो युक्तः; तं चैके मधुनः पाकविरोधान्नानुमन्यन्ते।।२१।।

Both vyakhya & pathantara deselected - displays only mulam

Select Sthana कल्पस्थानम् Select Chapter १. मदनकल्पः
Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) २० (२१)
 व्याख्या पाठान्तराः

कल्पस्थानम् - १. मदनकल्पः

फलपिप्पलीचूर्णानि पूर्ववत् फलादीनां षण्णामन्यतमकषायसुतानि वर्तिक्रियाः फलादिकषायोपसर्जनाः पेया इति समानं पूर्वेण ||२१||

4. To read a particular Sutra or Sloka :- Select required sthana - then select chapter (adhyaya) - followed by select required Ahikarana to read.

Select Sthana

Select Sthana सूत्रस्थानम्

सूत्रस्थानम्
निदानस्थानम्
शारीरस्थानम्
चिकित्सास्थानम्
कल्पस्थानम्
उत्तरतन्त्रम्

Select Sthana Here

Select Chapter (adhyaya)

Select Chapter १. अन्नपानरक्षाकल्पः

(सूत्र सङ्ख्या) १ (१-१)

१. अन्नपानरक्षाकल्पः
२. स्थावरविषविज्ञानीयकल्पः
३. जङ्गमविषविज्ञानीयकल्पः
४. सर्पदंष्ट्रविषविज्ञानीयकल्पः
५. सर्पदंष्ट्रविषचिकित्सितकल्पः
६. दुन्दुभिस्वनीयकल्पः
७. मूषिककल्पः
८. कीटककल्पः

Select Adhyaya Here

Select Adhikarana (Sloka or Sloka samuha)

Select Sthana निदानस्थानम्

Select Chapter ९. विद्वधिनिदानम्

Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ३ (४-६)

व्याख्या

निदानस्थानम् - ९. विद्वधिनिदानम्

त्वग्रक्तमांसमेदांसि प्रदूप्यास्थिसमा १० (१३)
दोषाः शोफं शनैर्घोरं जनयन्त्युच्छिष्ट ११ (१४)
महामूलं रुजावन्तं वृत्तं चा(वाऽ)प्यथ १२ (१५-१८)
तमाहुर्विद्वधिं धीरा, विज्ञेयः स च पदि १३ (१९-२२)
पृथग्दोषैः समस्तैश्च क्षतेनाप्यसृजा १४ (२३)
पण्णामपि हि तेषां तु लक्षणं संपवक्ष १५ (२४-२५)
निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्ल १६ (२६)
संप्राप्तिं सामान्यलक्षणं च दर्शयन्नाह- त्वग्रक्तेत्यादि। भृशमित्यतिशयेनोच्छिष्टता इति १७ (२७-३३)
महामूलमित्यादि सामान्यलक्षणमुक्तं, विशिष्टं कृष्णोऽरुण इत्यादि, कारणं तु सामान्य १८ (३४-३८)
षड्विध इति। स विद्वधिः। तदेव षड्विधत्वमाह- पृथगित्यादि। समस्तैश्चेत्येकः, क्षतेनाप्यसृजा १९ (३९)
पुष्पिका २० (३४-३८)
पूर्ण अध्याय २१ (३९-४०)

Select Adhikarana Here

धीमन्तः। एतेन संप्राप्तिरुक्ता।
प्रधानेनैवोक्तम्। संख्यामाह- विज्ञेयः स च
सामान्यलक्षणं च दर्शयन्नाह- त्वग्रक्तेत्यादि। भृशमित्यतिशयेनोच्छिष्टता इति
महामूलमित्यादि सामान्यलक्षणमुक्तं, विशिष्टं कृष्णोऽरुण इत्यादि, कारणं तु सामान्य
षड्विध इति। स विद्वधिः। तदेव षड्विधत्वमाह- पृथगित्यादि। समस्तैश्चेत्येकः, क्षतेनाप्यसृजा

Adhikarana contains either single sutra or sutra samuha (multiple sutras) along with its Vyakhya (commentary). **Adhikarana is mainly based on vyakhya (commentary), which has grouped either part of sutra or whole sutra or combing multiple sutras.**

Example1: Single sutra (7th) with commentaries

Select Sthana निदानस्थानम् Select Chapter ९. विद्वधिनिदानम्
 << < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ४ (७) > >>
 व्याख्या पाठान्तराः

निदानस्थानम् - ९. विद्वधिनिदानम्

कृष्णोऽरुणो वा परुषो भृशमत्यर्थवेदनः |
 चित्रोत्थानप्रपाकश्च विद्वधिर्वातसंभवः ||७||

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

वातविद्वधिलक्षणमाह- कृष्ण इत्यादि। चित्रोत्थानप्रपाक इति नानाप्रकारोत्थानो नानाप्रकारपाकश्चेत्यर्थः [1] ||७||

न्यायचन्द्रिका व्याख्या (गयदास कृत)

चित्रोत्थानप्रपाक इति चित्रौ उत्थानप्रपाकौ यस्य, वायोर्विषमक्रियत्वात् ||७||

1. 'नानाप्रकोपपाकश्चेत्यर्थः' इति पा. |

Example 2 : Part of sloka 9 &10 (part 9th sloka and part of 10th sloka) are present in one adhikarana

Select Sthana उत्तरतन्त्रम् Select Chapter ६. सर्वगतरोगविज्ञानीयाध्यायः
 << < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ४ (९) > >>
 व्याख्या पाठान्तराः

उत्तरतन्त्रम् - ३. वर्त्मगतरोगविज्ञानीयाध्यायः

...लक्षणैस्तान् प्रचक्ष्महे |
 अभ्यन्तरमुखी बाह्योत्सङ्गोऽधो वर्त्मनश्च या [1] ||९||
 विज्ञेयोत्सङ्गिणी नाम तद्रूपपिडकाचिता |१०|

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

नामतस्तान् समुद्दिश्य लक्षणैराह- लक्षणैरित्यादि। अभ्यन्तरमुखी वर्त्मनश्च अभ्यन्तरमुखी | बाह्येति बहिर्भवा इव प्रतिभासते, वास्तूत्सेधेन [2]
 बहिरप्युन्नतत्वात्। उत्सङ्गोऽधो वर्त्मनश्च येति अधोभागे यद्वर्त्म तस्योत्सङ्गे क्रोडे जाता या, तस्या इव रूपं यासां, तद्रूपामिर्व्यासा; इयं
 सन्निपातजा साध्या च | विदेहोक्तमिहानुकं काठिन्यादि चोद्यम्। तथा हि तदुक्तं यच्च, - "वर्त्मोत्सङ्गोऽप्यधो [3] जन्तोः सन्निपातात् प्रजायते |
 अभ्यन्तरमुखी स्थूला बाह्यतश्चापि दृश्यते | पिडका पिडकाभिश्च चिताऽन्याभिः समन्ततः | उत्सङ्गपिडका नाम कठिना मन्दवेदना | सा
 प्रभिल्लना सवेत् सावं कुक्कुटाण्डरसोपमम्"- इति ||९||-

1. 'पिडकाऽभ्यन्तरमुखी बाह्योत्सङ्गोऽधो वर्त्मसंश्रया' इति पा. |
 2. 'बाह्योत्सेधेन' इति पा. |
 3. 'सधरे' इति पा. |

Example 3 : Group of sutra(Sloka smuha) including whole sloka of 5th 6th, 7th & 8th and part of 9th sloka were combined to form a adhikarana

Select Sthana उत्तरतन्त्रम् Select Chapter ३. वर्त्मगतरोगविज्ञानीयाध्यायः
Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ३ (५-८) व्याख्या पाठान्तराः

उत्तरतन्त्रम् - ३. वर्त्मगतरोगविज्ञानीयाध्यायः

उत्सङ्गिन्यथ कुम्भीका पोथक्यो वर्त्मशर्करा |
तथाऽशौवर्त्म शुष्कार्शस्तथैवाञ्जननामिका ||५||
वहत् वर्त्म यच्चापि व्याधिवर्त्मावबन्धकः |
क्लिष्टकर्मवर्त्माख्यौ श्याववर्त्म तथैव च ||६||
प्रक्लिन्नमपरिक्लिन्नं वर्त्म वातहतं तु यत् |
अवुदं निमिषश्चापि शोणितार्शश्च यत् स्मृतम् ||७||
लग्णो विशनामा च पक्ष्मकोपस्तथैव च |
एकविंशतिरित्येते विकारा वर्त्मसंश्रयाः ||८||
नामभिस्ते समुद्दिष्टा... |९|

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (डल्हण कृत)

ते च वर्त्माश्रया रोगा एकविंशतिरभिहिताः, अतस्तामेव नाम्ना निर्दिशन्नाह- उत्सङ्गिनीत्यादि ||५-८||-

5. In Read Samhita -

- One can read a chapter by adhikarana (sloka samuha) wise through browsing to & fro to previous/ next adhikarana or
- Can also read the whole chapter by selecting purna adhyaya via Select adhikarana menu.
- By clicking First/ Last button of Select adhikarana, one can go to first/ last adhikarana of the chapter.

To go to next adhikarana

<< < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) २० (२१) > >>
 व्याख्या पाठान्तराः Next

To go to previous adhikarana

<< < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) १० (१२) > >>
Previous व्याख्या पाठान्तराः

To go to First adhikarana

<< < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) १० (१२) > >>
First व्याख्या पाठान्तराः

To go to Last adhikarana

Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) १० (१२)

व्याख्या
  पाठान्तराः

To read whole chapter (purna adhyaya)

eg To read Sarira sthana 9th chapter totally

Select Sthana शारीरस्थानम्

 Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) १ (१-२)

व्याख्या

शारीरस्थानम् - ९. धमनी

अथातो धमनीव्याकरणं शारीरं व्याख्यायाम् १ (१-२)

यथोवाच भगवान् धन्वन्तरिः ॥२॥ २ (३)

सिराव्यधविधिशारीरानन्तरं सिराधमनीस्रोतसां सदृशत्वाद्धमनीव्याकरणारम्भो युज्यते ३ (४)

व्याकरणं विवरणं यस्मिन् शारीर इति विग्रहः ॥१-२॥ ४ (५)

चतुर्विंशतिर्धमन्यो नाभिपभवा अभिहिताः ॥ ५ (६-७)

तत्र केचिदाहुः- सिराधमनीस्रोतसामविभागः, सिराविकारा एव हि धमन्यः सौर्ण्ये ६ (८-९)

तनु न सम्यक्, अन्या एव हि धमन्यः स्रोतांसि च सिराभ्यः; कस्मात्? व्यञ्जनान्यत्वान्, मूलसन्नियमात्, कर्मवैशेष्यात्, आगमाच्च; केवलं तु परस्परसन्निकर्षात् सदृशागमकर्मत्वात् सौक्ष्म्याच्च विभक्तकर्मणामप्यविभाग इव कर्मसु भवति ॥३॥ ७ (१०)

तास्वतीतायेक्षणं निर्दिशन्नाह- चतुर्विंशतिरित्यादि। अभिहिता उक्ताः, 'शोणितवर्णनीचे' (सू. १४) इति शेषः तत्र धमनीसिरास्रोतःस्वेकीयमतं स्वमतेन हेतुमता निराकर्तुमाह- तत्रेत्यादि। अविभागोऽपृथक्त्वं, सरणात् सिराः, ता एव धमनाद्धमन्यः, स्रवणात् स्रोतांसीति [१]। अपृथक्त्वे स्वयमेव हेतुमाह- सिराविकारा इत्यादि। सिराविकारा इति सिराणामेवाकारान्तरेण परिणामाः, पिष्टविकारक्षीरविकारवत्। पुनरपि तैरुक्तं- ८ (११)

पुष्पिका ९ (१२)

पूर्ण अध्याय १० (१३)

Note: When purna adhyaya (whole chapter) is selected for reading - it takes some time depending on the length of the chapter. Big chapters may take more time, which also depends on your system speed. Hence you are advised not to select purna adhyaya for big chapters unless you definitely require it. If a pop up window arises asking to stop the script or continue the script - click on **continue**.

6. To read particular sutra (sloka) or sutras - it/they may be viewed in either single adhikarana or multiple adhikarnas based on its/their position/inclusion in single or multiple adhikaranas. Sloka number(s) is/are shown in brackets after adhikarana number.

eg. (a). 21 (17) meaning 17th sloka is present in 21st adhikarana.

(b). 45 (86-88) means from sloka 86 to sloka 88 are present in 45th adhikarana.

Example 1: To read su.ni.1/16 (Sushruta Nidana 1st chapter 16th sutra) select Nidana Sthana- select 1st chapter - select adhikarana (sloka samkya) : 9 (16)

Select Sthana निदानस्थानम् Select Chapter १. वातव्याधिनिदानम्
Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ९ (१६)
व्याख्या पाठान्तराः

निदानस्थानम् - १. वातव्याधिनिदानम्

आमपक्वाशयचरः समानो वह्निसङ्गतः [1] |
सोऽन्नं पचति तज्जान्धं विशेषान्विविनक्ति [2] हि ||१६||
गुल्माग्निसादातीसारप्रभृतीन् [3] कुरुते गदान् |१७|

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

पाकः पक्वं, नपुंसके भावे कः; आमस्य पक्वमामपक्वं, तस्याशयः पच्यमानाहारशय इत्यर्थः; तत्र चरतीति आमपक्वाशयचरः। 'वह्निसङ्गत' इत्यत्र 'अग्निसहायवान्' इति केचित् पठन्ति, तत्रापि स एवार्थः। सोऽन्नं पचतीति अग्निसन्धुक्षणाद्भक्तकार इव। तज्जान् अन्नपाकजान्। विशेषान् रसदोषमूत्रपुरीषाणि। विविनक्ति पृथक् करोति। |१६||-

न्यायचन्द्रिका व्याख्या (गयदास कृत)

समानस्य स्थानादि दर्शयन्नाह- आमपक्वाशयचर इत्यादि। अग्निश्चासौ सहायश्चाग्निसहायः; सोऽस्यास्तीति मतुप्। बहुव्रीहिप्रासावपि मत्वर्थीयो भवत्येव, एकदेशिनेति [1] निर्देशात्। तज्जान्श्चेति अन्नपाकजातरसदोषमूत्रपुरीषाणि विभजति। |१६||-

१. 'अग्निसहायवान्' इति गयदाससंमतः पाठः।
२. 'भावान्' इति पा.।
३. 'गुल्माग्निसंगातीसारप्रभृतीन्' इति पा.। 'गुल्माग्निसादातीसारान् प्रायशश्च करोति हि' इति ताडपत्रपुस्तके पाठः।
४. 'पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे' (पा. अ. २/२/१)।

Example2: To read su.su.1/8 (Sushruta Sutra 1st chapter 8th sloka)

Select Sutra sthana- select 1st chapter - select adhikaranas 8 to 16 which contain sloka 8 and its sub units 1- 8.

Select Sthana सूत्रस्थानम् Select Chapter १. वेदोत्पत्त्यध्यायः
Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) मङ्गलाचरणं (१)
व्याख्या

सूत्रस्थानम् - १. वेदोत्पत्त्यध्यायः

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

सहस्राक्षं [1] गणाधीशं स्वगुरुं च सरस्वतीम्।
जनकं जनयित्रीं च शास्त्रादीं प्रणमाम्यहम्।।

समस्तजनपदतिलककल्पे श्रीभादानकदेशे नगरीवरमथुरासमीपे अङ्कोलानामकं
समस्तभूमिपतिमान्या अश्विनीकुमारसमानाः पार्वणचन्द्ररुचियशःप्रसाधितदिङ्मण
चिकित्सकशिरोमणिरभूत्, ततस्तत्पुत्रो भिषक्शिरोमुकुटमणिर्जयपालः समजनि,
स्वकुलनभस्तलचन्द्रमा [2] विवेकबृहस्पतिः श्रीसहपालदेवन्पतिवल्लभः श्रीडल्हण
पञ्जिकाकारौ श्रीमाधवब्रह्मदेवादीन् टीप्पनकारांशोपजीव्य, आयुर्वेदशास्त्रसुश्रुतव्या
जेज्जटादिभिष्ट्रीका रचिताः, तथाऽपि तासां कुशाग्नीयधियामभिगम्यन्त्यादल्पमेधस
१. 'सहस्रांशु' इति पा.।
२. '... चन्द्रविवेकबृहस्पतिश्रीसहपालदेवन्पतिवल्लभः' इति पा.।

Example 3: To read su.u.13/10 (Susrhuta Uttaratantram 13th chapter 10th

sloka) : Select Uttaratantram - select 13th chapter - Select adhikarana no. 4 containing sutra no.10. But as it contains only one pada of 10th sutra. To view 1st pada of 10th chapter select previous button. This is because certain slokas are distributed over different adhikaranas. eg. 10th sloka in 3rd & 4th adhikarana. 10th sloka in 3rd & 4th adhikarana. Certain slokas are even present in three adhikaranas. Hence browse previous or/and next adhikarana for getting required sutra (sloka) completely.

Select Sthana उत्तरतन्त्रम् Select Chapter १३. लेख्यरोगप्रतिषेधाध्यायः

<< < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ४ (१०-१२) > >>

Previous व्याख्या पाठान्तराः

उत्तरतन्त्रम् - १३. लेख्यरोगप्रतिषेधाध्यायः

रक्तमक्षि सवेत् स्कन्धं क्षताच्छस्त्रकृताद्ध्रुवम् ||१०||
रागशोफपरिस्रावास्तिमिरं व्याध्यनिर्जयः |
वर्त्म श्यावं गुरु स्तब्धं कण्डूहर्षोपदेहवत् ||११||
नेत्रपाकमुदीर्णं वा कुर्वीतापतिकारिणः |
एतद्दुर्लिखितं ज्ञेयं स्नेहयित्वा पुनर्लिखेत ||१२||

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

दुर्लिखितस्य वर्त्मनो लक्षणमाह- रक्तमित्यादि | स्कन्धं स्त्यानम् | व्याध्यनिर्जय इति लेखनसाध्यस्य व्याधेरनुपशमः | अपतिकारिण इति तस्य प्रतिक्रियामकुर्वत इत्यर्थः | तत्र चिकित्सायाह- स्नेहयित्वा इति पठन्ति | १०-१२ ||

Select Sthana उत्तरतन्त्रम् Select Chapter १३. लेख्यरोगप्रतिषेधाध्यायः

<< < Select अधिकरणम् (सूत्र सङ्ख्या) ३ (९) > >>

व्याख्या पाठान्तराः

उत्तरतन्त्रम् - १३. लेख्यरोगप्रतिषेधाध्यायः

असृगासावरहितं कण्डूशोफविवर्जितम् ||९||
समं नखनिभं वर्त्म लिखितं सम्यगिष्यते |१०|

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

इदानीं सम्यगलिखितस्य वर्त्मनो लक्षणमाह- असृगासावरहितमित्यादि | समं निम्नोन्नतत्वरहितम् | नखनिभं नखस्येव निभा यस्य तत्तथा | तदेव व्रणवदुपचरणीयम् | ९ | -

CONTENTS

Clicking on Contents button will display similar to Read samhita with one difference.

Instead of the adhikarana, Vishayanukramanika (sloka samkhya) - i.e. contents of the chapter with headings are displayed.

Clicking the Select Vishayanukramanika (sloka samkhya) menu one can choose a heading in contents of the chapter which may contain one or multiple adhikaranas (one or multiple slokas) - which will be displayed in single page.

Example 1 :

aashaya vivaranam (8th sloka) - of Sushruta shariram - sharirasamkhyavyakharanam chapter will display one adhikarna only which includes 8th sloka.

Example 2 :

jalodara lakshanam (21-23 slokas) - of Sushruta Nidana - Udaranidanam chapter will display 2 adhikarnas (19th to 23rd sloka). To display part of 1st pada of sloka no. 21 it also includes part of 19th & 20th sloka which is a part of 1st adhikarana.

Samhita Contents Search Samhita Phonetic Help Abbreviations

Select Sthana विदानस्थानम् Select Chapter ७. उदरविदानम्
Select विश्वानुक्रमिका (सूत्र सङ्ख्या) जनोदरलक्षणम् (२१ - २३)
 व्याख्या पाठान्तराः Select Suciika Here

निदानस्थानम् - ७. उदरनिदानम्
जनोदरलक्षणम्

...ततः परिसाव्युदरं निबोध |
शल्यं यदन्नोपहितं तदन्नं भिनति यस्यागतमन्यथा वा ||१९||
तस्मात् सुतोऽन्नात् सलिलप्रकाशः सायः स्रयेद्दं गुदतस्तु भ्रूयः |
नाभेरधश्चोदरमेति वृद्धिं निस्तुद्यतेऽतीव विदुहते च ||२०||
एतत् परिसाव्युदरं प्रदिष्टं... ||२१||

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

परिसाव्युदरमाह- तत इत्यादि। यच्छल्यमन्नोपहितमन्नसंबद्धं भुक्तं, तदन्नं भिनति विदारयति। यस्य पुरुषस्य। शल्यं शर्कराकाशास्थिकण्टकादिकम्। आगतमन्यथा वेति वाशब्दोऽवधारणे, तेनान्यथैव
विनोमेन तिर्यगेवागतं, नत्वनुलोमेन। सुतो गतितः ||१९-२०||-

न्याययन्द्रिका व्याख्या (गयदास कृत)

क्षतान्त्रं निर्दिशन्नाह- शल्यं यदन्नोपहितमित्यादि। शल्यं शर्करात्तृणकाशास्थिकण्टकादि। अन्नोपहितं भुक्तं पक्वाशयदन्यथा विलोमेनागतं, तदन्नं भिनति विदारयति। अन्नात् सुतः सलिलप्रकाशः सावो
भ्रूयो बहुध, दोषजेषु पुनरुपस्नेहसावेणान्य एव गुदतश्च स्रवते। अन्नसावस्य बहिर्गतत्वात् कथं गुदतश्च सावः? उच्यते- सलिलबाहुल्येन तेनैव छिद्रेण सलिलस्य प्रत्यागत्वाद्दुपस्नेहाद्गुदसावः; तदुक्तं चरके-
"पूरयन् गुदमन्नं च जनयत्युदरं ततः" (च. चि. १३) इति। ततस्तस्मात् सावान्नाभेरधी जठरं वृद्धिमेति, जलस्याधोगामित्वात्। छिद्रोदरजनोदरयोपद्रवोऽत्रयथापि तोदादिवेदना वायुना मार्गावरणादिकुपितेन ||१९-२०||-

...दकोदरं कीर्तयतो निबोध |
यः स्नेहपीतोऽप्यनुवासितो वा यान्तो विरिक्तोऽप्यथवा निरुद्धः ||२१||
पिबेज्जलं शीतलमाशु तस्य स्रोतांसि दुष्यन्ति हि तद्ब्रह्मनि |
स्नेहोपलिसेष्वथवाऽपि तेषु दकोदरं पूर्ववदभ्युपैति ||२२||
स्निग्धं महत् संपरिवृत्तनाभि भृशोन्नतं पूर्णमियाम्बुना च |
यथा हतिः क्षुभ्यति कम्पते च शब्दायते चापि दाकोदरं ||२३||

निबन्धसङ्ग्रह व्याख्या (इल्हण कृत)

उदकोदरमाह- दकोदरमित्यादि। दकोदरम् उदकोदरमित्यर्थः। तद्ब्रह्मनि तोयवहति। स्नेहोपलिसेष्वथवाऽपि तेष्विति स्नेहादिपानं विनाऽपि तेषु स्रोतःसु स्नेहोपलिसेषु यदा शीतलं जलं पिबेत्तदाऽपीत्यर्थः।
पूर्ववदिति क्षतान्त्रोदरे यथा सलिलस्याधोगामित्वादधो नाभेरुदरोत्पत्तिर्यथा च गुदादासावस्तद्ब्रह्मनि; जेज्जटेन पुनः 'पूर्ववदित्यत्रान्यान्यदराणि यथा भवन्ति तथेदमपि' इति व्याख्यातं, तन्नच्छति गयी।

SEARCH

- Clicking SEARCH button displays the search box.
- The word to be searched should be typed in **PHONETIC ENGLISH**. For knowing how to type in phonetic english click either **IN PHONETIC** link or **PHONETIC HELP** button which will open a new Window / Tab to show the keyboard. You can select the script on right hand top corner to view the equivalent phonetic english equivalents.
- Typing a word in search box followed by clicking **Go** button will display results.
- Results will display the word in the script selected
- Results will include all the findings in which the search word is present either singly or as prefix or as suffix or in middle.

- Results in default mode will display all occurrences of the search word in mulam & vyakhya separate columns.
- One can choose either mula or vyakhya or both for searching by selecting or deselecting them.
- Results displayed will be in abbreviated form (- which is in accordance with common practice of referencing standard Ayurvedic text by scholars) & with a hyperlink.

Example:

(1). su.ci. 3/13 (Susruta samhita, cikitsa sthana, 3rd chapter, from 13th Sloka);

(2) su.ni.8/21-23 (Susruta samhita, nidana sthana, 8th chapter, from 21 to 23 slokas)

Clicking hyperlink will display the adhikarna which includes the searched word in a **New Window / Tab**.

For viewing different results click on each to show them in new Window/Tab. One has to go to Search main page to see and click hyperlinks and go to new window to view it in sloka or vyakhya.

The number of occurrences of the word in adhikarana will be displayed at the bottom of the window.

A few words ideal for search in Sushruta samhita:

shalya (Shalya)

padmaka (Padmaka)

pArada (Parada)

Search for word **vyanga** (**vya~gga**) - will display 8 results in mulam & 5 results in vyakhya

ents	Search Samhita	Phonetic Help	Abbreviations
------	----------------	---------------	---------------

SEARCH

Type ([in Phonetic](#)) Your Search Word Here (atleast 2 characters)

मूलम् व्याख्या

Search Word -	व्यङ्ग
Click on Search result to Display	
<p style="text-align: center;">In मूलम्</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. सु. सू. ११ / ७ 2. सु. सू. २९ / ४८ 3. सु. सू. ३२ / ४ 4. सु. नि. १३ / ३ 5. सु. नि. १३ / ४६ 6. सु. चि. २४ / १६ 7. सु. चि. २४ / ६६ 8. सु. चि. २५ / ४१ 	<p style="text-align: center;">In व्याख्या</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. सु. सू. ११ (७) 2. सु. सू. ३२ (४) 3. सु. नि. १३ (४५-४६) 4. सु. नि. १३ (४५-४६) 5. सु. चि. ५ (१०)

Search for word **vyang** (**vya~gg**) - showing 25 results in mulam & 24 in vyakhya

ts	Search Samhita	Phonetic Help	Abbreviations
----	----------------	---------------	---------------

SEARCH

Type ([in Phonetic](#)) Your Search Word Here (atleast 2 characters)

मूलम् व्याख्या

Search Word -	व्यङ्ग
Click on Search result to Display	
<p style="text-align: center;">In मूलम्</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. सु. सू. ५ / ७ 2. सु. सू. ११ / ७ 3. सु. सू. २४ / ९ 4. सु. सू. २९ / ४८ 5. सु. सू. ३२ / ४ 6. सु. सू. ३५ / १२ 7. सु. नि. ४ / ५ 8. सु. नि. ४ / ११ 9. सु. नि. १३ / ३ 10. सु. नि. १३ / ४६ 11. सु. भा. ४ / ४ 12. सु. भा. ४ / २२ 13. सु. भा. ६ / २५ 14. सु. भा. ८ / १७ 15. सु. भा. १० / २५ 16. सु. चि. २० / ३३ 17. सु. चि. २४ / १६ 18. सु. चि. २४ / ६६ 19. सु. चि. २५ / ४१ 20. सु. चि. ३० / १० 21. सु. चि. ३० / २१ 22. सु. चि. ३५ / ७ 23. सु. चि. ३७ / १०५ 24. सु. चि. ४० / ५५ 25. सु. उ. १ / १० 	<p style="text-align: center;">In व्याख्या</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. सु. सू. ५ (७) 2. सु. सू. ८ (३) 3. सु. सू. ८ (४) 4. सु. सू. ८ (७) 5. सु. सू. ११ (७) 6. सु. सू. ३२ (४) 7. सु. सू. ३५ (१२) 8. सु. सू. ३५ (१८) 9. सु. नि. ४ (६) 10. सु. नि. १३ (४३) 11. सु. नि. १३ (४५-४६) 12. सु. नि. १३ (४५-४६) 13. सु. भा. ४ (२२) 14. सु. भा. ६ (२४) 15. सु. भा. ६ (२५) 16. सु. भा. ६ (२८-२९) 17. सु. चि. १ (४४) 18. सु. चि. ५ (१०) 19. सु. चि. १८ (२५-२६) 20. सु. चि. ३५ (७-९) 21. सु. चि. ३७ (१०४-१०५) 22. सु. चि. ४० (४) 23. सु. उ. १ (१०) 24. सु. उ. १८ (४७-५०)

e - Book Samhita User Manual

NOTE: To get maximum results -

(1) try by leaving last letters especially vowels of the search word.

(2) try by using minimum letters of the search word.

(3) try various synonyms of search word.

To view results click on results one by one which have hyperlink. New window / Tab will open to show the result.

PHONETIC HELP

Click Phonetic help button to get the keyboard help. You can also view it in different scripts available.

Phonetic Help																								
Vowels																								
a	A	i	I	u	U	Ru	RU	e/E	ai	o/O	au	aM	aH											
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः											
Consonants																								
ka	kha	ga	gha	~ga	ca	cha	ja	jha	~ja	Ta	Tha	Da	Dha	Na	ta	tha	da	dha	na	pa	pha	ba	bha	ma
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	म
ya	ra	la	va	sha	Sha	sa	ha	kSha	tra	j~ja														
य	र	ल	व	श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ														
Others																								
~va	hA@m	.h	H	.Da	.Dha	OM / ALUM																		
s	हॉ	ॢ	o:	ड	ढ	ॐ																		

ABBREVIATIONS:

Click on this button to view abbreviations and their full form in a table form.

Abbreviations in e-Samhita	
अ.	अध्याय
अ. ह.	अष्टाङ्गहृदय
अ. सं.	अष्टाङ्गसङ्ग्रह
च.	चरकसंहिता
चक्र.	आयुर्वेददीपिका
चि.	चिकित्सास्थानम्
ह. पु.	हस्त लिखित पुस्तके
इ. / इं.	इन्द्रियस्थानम्
इति पा.	इति पाठान्तर
का.	काश्यपसंहिता
क.	कल्पस्थानम्
क. सि.	कल्पसिद्धिस्थानम्

SYSTEM REQUIREMENTS:

Hardware Requirements :

Pentium IV Processor or Later (or Other Equivalent Processors)

CD or DVD Drive

Minimum 256 MB RAM

Best view in 1024×768 Resolution

Software :

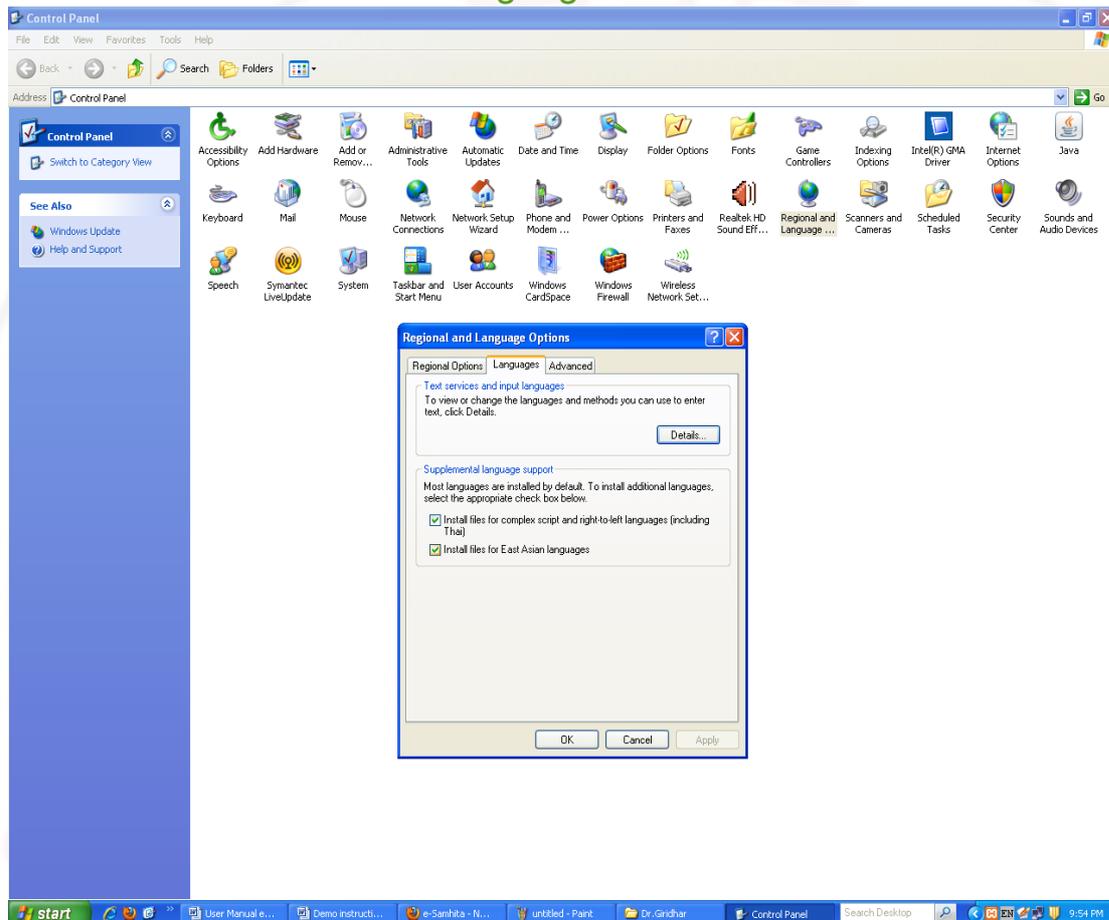
WindowsXP SP2 or Later with Unicode, Indic & Complex scripts enabled. (See below for enabling Unicode)

For Ubuntu or Linux or any other OS: (See Below)

Better viewed in Mozilla Firefox 3+ (portable Firefox is available in the CD). If interested in viewing in other browsers (Internet Explorer 8 etc) opened browser should be kept open (i.e. **Default Browser window should not be closed**)

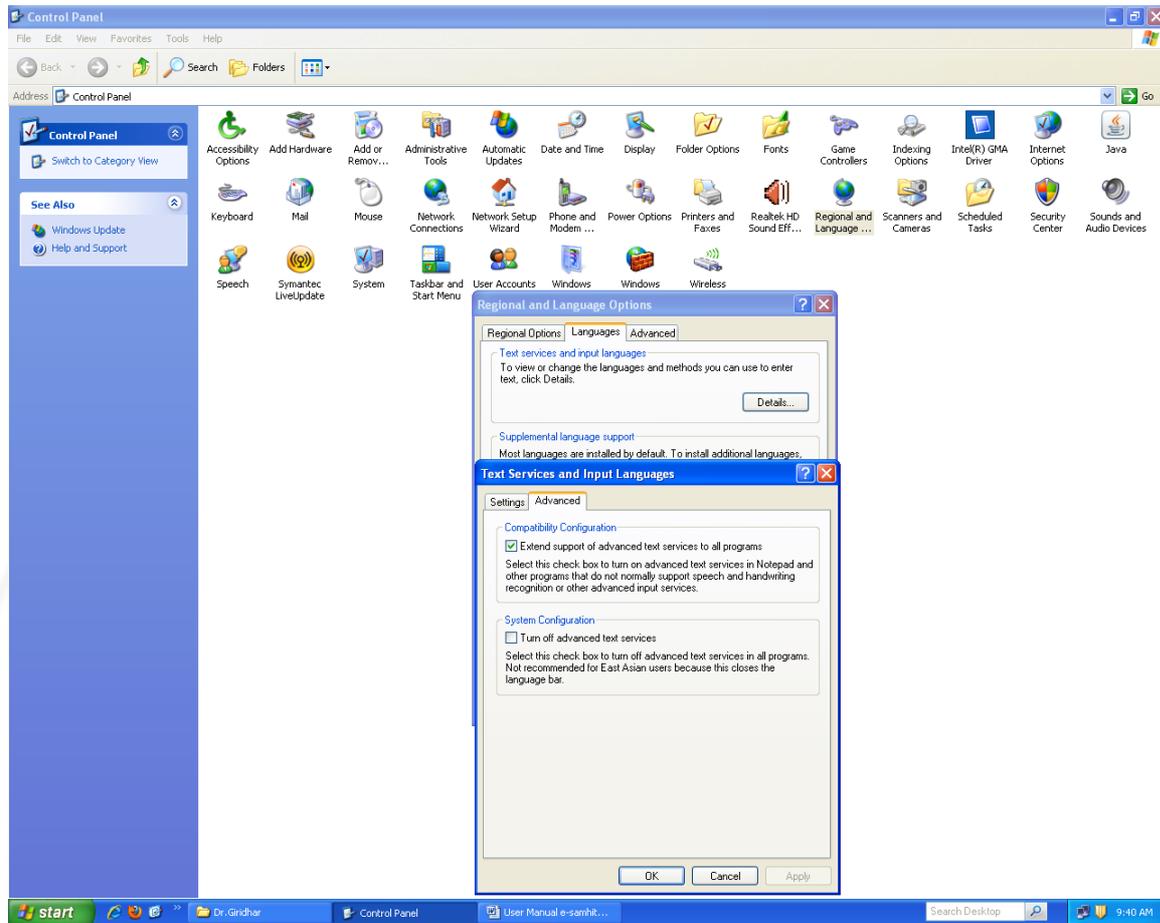
How to Enable Unicode fonts and Install indic scripts in Windows Operating System only.

(1). Start → Control Panel → Regional & Language Options → Languages → Select 'Install files for complex scripts and right to left languages' & Select 'Install files for East Asian languages'.

(2). Start → Control Panel → Regional & Language Options → Languages → Details → Advanced → select 'Extend support of advanced text services to all programs' (& Do not Select 'Turn off advanced text services')

Note: Both of these require Windows Installation CD. Restart is needed after installation.

How to RUN the software:

1. Insert CD.
2. User will be asked to OPT for Running the Application DIRECTLY from CD or INSTALL on the LOCAL MACHINE and RUN.
3. While installing on local machine user has to chose the destination path. eg C:\Program Files
4. Once installed on the local machine, the user can run the application without CD.

Points to Remember:

1. Closing Defaultly opened Browser window will automatically shutdown the server.
2. For advanced users & on other Operating Systems :
  1. The application uses port 4001 by default. You may change (if necessary) this setting in the file pms_config.ini in the server folder.
  2. For OS other than Windows you need to have a working intranet web server configured for PHP, XML.
  3. If you already have an intranet server running - you want to host e-samhita, put the contents of server/htdocs/esushruta in your web server root. Now the application is ready to be viewed on intranet.

For Further Help :

Director

National Institute of Indian Medical Heritage

(formerly known as **Indian Institute of History of Medicine**)

3rd Floor, Osmania Medical College

Putlibowli, Hyderabad - 500 095

Andhra Pradesh, India

Phone : 040-24746523

Tele Fax : 040-24657388

e-Mail : iihm@ap.nic.in, iihm_ccras@yahoo.co.in

Website : <http://iihm.ap.nic.in>